

7. Наказ МНС України від 04.08.2011 № 800 «Про організацію державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки».
8. Новые профессии. Справочник. – М., 1999.
9. Романова Е.С. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы / Романова Е. С. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2007. – 464 с.
10. Романова Е. С. Психологические основы профессиографии (практикум) / Е. С. Романова, Г. А. Суворова. – М. : МГПИ, 1990. – 142 с.
11. Указ Президента України від 06.04.2011 № 392 Питання Державної інспекції техногенної безпеки України. Положення про ДТБУ.
12. Bertillon A. Nomenclature des professions // Bulleyn de l'Inst. Internat de stat. – 1985.

Рецензенти: д. психол. н. Сафін О.Д., д. психол. н. Корольчук М.С.

УДК 159.9:34.01

Гвоздова О.О., психолог сектору кадрового забезпечення Перевальського РВ ГУ МВС Луганської області

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ БІЙЦІВ ГРУП ЗАХВАТУ ПІД ВПЛИВОМ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено аналіз впливу професійної діяльності на особистісні особливості працівників спецпідрозділів ОВС. Результати дослідження показали, що виконання оперативно-службових завдань протягом тривалого часу істотно негативно впливає на деякі особистісні якості бійців груп загарбання. Спостерігається розвиток постійної напруженості, дратівливості, неспокою, гіперзбудливості. Одержані результати також дозволяють впевнитись у наявності зв'язку не тільки між специфікою службової діяльності і рисами особистості бійців груп загарбання, але й між строком служби або стажем і ступенем прояву якостей особистості.

Ключові слова: особистість, службова діяльність, стресогенні фактори.

В статье представлен анализ влияния профессиональной деятельности на личностные особенности сотрудников спецподразделений ОВС. Результаты исследования показали, что выполнение оперативно-служебных заданий в течение длительного времени существенно негативно влияет на некоторые личностные качества бойцов групп захвата.

Наблюдается развитие постоянной напряженности, раздражительности, беспокойства, гипертонизированности. Полученные результаты также позволяют удостовериться в наличии связи не только между спецификой служебной деятельности и чертами личности бойцов групп захвата, но и между сроком службы или стажем и степенью проявления определенных качеств личности.

Ключевые слова: личность, служебная деятельность, стрессогенные факторы.

Постановка проблеми. Виконання оперативно-службових завдань спецпідрозділом органів внутрішніх справ «групи захвату» завжди пов'язане з діями в небезпечних, екстремальних умовах. Саме тому їх діяльність вимагає від них надмірних фізичних, нервово-психічних напружень та накладає особливий відбиток на особистість. Особистість – це складна психологічна реальність, що є надзвичайно складним об'єктом дослідження [2].

Керівні органи ОВС України неодноразово звертали увагу на недостатню підготовку особового складу при виконанні оперативно-службових завдань, а також на відсутність конкретних, дієвих, науково обґрунтованих рекомендацій щодо несення служби в екстремальних і психологічно напружених ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти вирішення цієї проблеми знайшли віддзеркалення в працях вітчизняних і зарубіжних учених, таких як А.В. Барабанщиків, Я. Боге В.Л. Васильєв, В.І. Вдовюк, Р.В. Габдреев, В.В. Давидов, М.І. Дьяченко, Ю.І. Забродін, М.А. Котик, В.В. Кутузов, В.Л. Марищук, В.Д. Небиліцин, Г.С. Никіфоров, В.Ф. Пиріжков, З. Хюбнер, Н.Ф. Феденко, В.Г. Юсов та інші.

У органах внутрішніх справ цю проблему досліджували Ю.А. Агафонов, Ю.Н. Демідов, В.Ф. Дергачов, Г.А. Заріпова А.Г. Зотов В.С. Кальченко, Е.А. Козловська, В.К. Коломець, А.Н. Кузьмін, В.С. Лебедєв, М.І. Мар'їн, В.В. Міцкевич, І.В. Прохорович, І.В. Понамарьов, Г.Г. Романовіч, А.М. Столяренко, І.Я. Смирнов, Г.І. Уразаєва, Л.Б. Філонов, Х.Ш. Шафігуллін, Р.Ю. Янчилік та інші.

Виклад основного матеріалу. З метою виявлення впливу специфіки служби на особистісні якості бійців груп захвату ми використали методіку Р.Б. Кеттелла. Дані про зміни якостей їх особистості наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники особистісних факторів працівників груп загарбання (у стінах)

Фактори 16 PF	1 група	2 група	3 група	t (1-2)	t (1-3)	t (2-3)
A	6,24±0,43	5,87±0,46	5,33±0,40	0,5	1,2	0,6
B	7,33±2,68	7,27±3,03	7,36±3,13	0,2	0,2	0,2
C	7,26±0,60	7,84±0,55	7,54±1,04	0,7	0,4	0,4
E	7,60±0,47	7,95±0,51	8,40±0,31	0,5	0,9	0,6
F	6,03±1,07	5,71±0,84	5,55±0,70	0,5	0,6	0,3
G	7,54±2,86	7,30±3,20	7,02±3,31	0,4	0,7	0,4
H	9,32±2,11	9,48±1,33	9,68±1,30	0,3	0,5	0,4
I	7,22±0,60	6,68±0,53	5,03±0,61	0,7	2,4*	1,8
L	6,90±0,57	7,42±0,53	7,58±0,62	0,7	0,09	0,7
M	5,71±0,40	5,23±0,31	4,76±0,54	0,6	1,2	0,6
N	7,02±2,38	7,30±3,06	7,44±2,86	0,5	0,6	0,4
O	7,13±0,62	7,69±0,56	8,27±0,72	0,7	1,3	0,7
Q ₁	6,20±0,53	6,28±0,55	6,55±0,60	0,2	0,5	0,5
Q ₂	7,80±0,37	7,41±0,38	4,12±0,41	0,6	3,9*	3,6*
Q ₃	8,25±0,86	8,36±0,82	8,48±0,73	0,3	0,4	0,3
Q ₄	8,88±0,68	8,66±0,86	9,89±0,77	0,4	1,3	1,5

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$.

Одержані результати дають можливість переконатись у наявності різного ступеня прояву якостей особистості у працівників груп загарбання та тих, хто працює у відділі роботи з персоналом. Так, за фактором А у осіб з контрольної групи з різним стажем служби оцінки значно вищі, ніж у суб'єктів з експериментальної групи. Причому загальна закономірність така: від початківців до професіоналів спостерігається зменшення кількості Т-балів

в обох досліджених групах. А це означає, що з роками служби міліціонери стають менш відкритими, добросердечними, прагнуть менше спілкуватися і стають байдужими до оточуючих. Причому у працівників груп загарбання ці риси розвинені більше.

За фактором В спостерігаються зміни в значно меншій мірі. І хоча оцінки недостовірні, але принаймні є тенденція до збагачення інтелекту досліджених осіб.

Таблиця 2

Показники особистісних факторів осіб з контрольної групи (у стенах)

Фактори 16 PF	1 група	2 група	3 група	t (1-2)	t (1-3)	t (2-3)
A	7,28±1,20	6,80±1,03	6,52±0,96	0,6	0,9	0,4
B	7,44±3,06	7,40±2,88	7,42±3,43	0,1	0,09	0,09
C	6,55±1,18	7,00±1,11	7,54±1,04	0,6	1,1	0,7
E	6,02±0,72	6,37±0,60	6,70±0,53	0,5	0,9	0,6
F	6,32±0,46	6,12±0,40	6,07±0,38	0,4	0,4	0,2
G	8,11±3,12	8,21±3,17	8,34±3,40	0,3	0,4	0,2
H	7,33±1,01	7,12±0,86	7,02±1,30	0,4	0,4	0,3
I	6,74±0,42	6,20±0,40	6,07±0,47	0,7	0,9	0,4
L	6,04±0,80	6,35±0,71	6,88±0,68	0,5	1,09	0,7
M	5,27±0,39	5,03±0,43	5,00±0,42	0,4	0,4	0,05
N	6,77±2,86	6,84±3,03	6,86±2,77	0,1	0,1	0,07
O	5,25±0,46	5,30±0,48	5,42±0,50	0,1	0,3	0,3
Q ₁	6,27±0,51	6,00±0,53	5,84±0,47	0,5	0,6	0,3
Q ₂	7,11±0,60	7,42±0,56	7,60±0,49	0,5	0,7	0,4
Q ₃	8,04±0,57	7,31±0,63	7,06±0,66	0,9	1,3	0,5
Q ₄	7,13±0,70	7,60±0,62	7,89±0,63	0,7	0,9	0,4

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$.

Емоційна стійкість у досліджених обох груп з роками служби підвищується. Водночас у працівників груп загарбання вона значно вища: в контрольній групі від початківців до професіоналів вона змінюється наступним чином: 6,55-7,00-7,54 стенів, а у експериментальній – 7,26-7,84-8,54 стенів. Ймовірно, для служби у спецпідрозділі, до якого належать групи загарбання, важливо мати деяку емоційну нечутливість, ригідність, які характеризуються силою нервової системи і є вельми суттєвими для успішного здійснення працівниками цього підрозділу оперативно-службових завдань.

Ще більше переконують в необхідності наявності особистих якостей таких як владність, незалежність, самовпевненість, впертість, конфліктність, результати отримані за шкалою E.

У працівників груп загарбання кінетика їх змін така: у початківців – 7,60 стенів, у фахівців – 7,95 стенів і у професіоналів – 8,40 стенів. В групі контролю наступне: 6,02-6,37-6,70 стенів. Отже, збільшення строку служби, особливо в спецпідрозділах, призводить до підвищення ступеня прояву (з точки зору суспільних вимог) негативних якостей особистості. Слід також підкреслити, що, не дивлячись на відмічене вище, зазначені якості виконують позитивну роль у професійній діяльності працівників груп загарбання. Тобто

вони є професійно важливими і можуть грати прогностичне значення у процесі відбору кандидатів на службу у спецпідрозділах ОВС.

Оцінки за фактором F в обох групах з роками служби знижуються, причому в експериментальній групі більше, ніж у контрольній. Пояснити це можна дією на співробітників міліції значної кількості інструкцій, наказів, заборон. А такі якості, як розсудливість, обережність, стриманість в діях, мають бути значущими для здійснення ризикованих оперативно-службових завдань в групах загарбання. Інакше кажучи, специфіка професійної діяльності з роками служби викликає розвиток саме тих якостей особистості, які забезпечують її оптимальне виконання.

А за фактором G більші оцінки в групі контролю – тобто працівники ОВС, які служать у підрозділах по роботі з персоналом, більше притримуються норм поведінки і у них домінує ділова направленість. Водночас для бійців груп загарбання, які, виконуючи завдання, зазнають великих нервово-психічних навантажень, ризикують бути травмованими або пораненими, виконання норм поведінки в звичайних умовах, дотримання соціальних вимог здається вже не обов'язковим (це дані інтерв'ю та бесід). Тому у професіоналів з групи контролю за цим фактором - оцінка 8,34 стенів, а в експериментальній – 7,02 стенів.

Результати, одержані за фактором H, свідчать про значний прояв у осіб з експериментальної групи таких якостей особистості, як активність, розгальмованість, схильність до ризику, сміливість, готовність діяти в незнайомих складних умовах. Кількісно вони навіть у початківців досягають 9,32 стенів (в контролі – 7,33), у фахівців – 9,48 стенів (в контролі – 7,12), а у професіоналів – 9,68 стенів (в контролі – 7,02). На наш погляд, врахування цих даних у професійному відборі дозволить сформулювати грамотний заключення про придатність (або непридатність) особи до служби у спецпідрозділах ОВС. Це по-перше, і по-друге, такий суттєвий підйом рівня прояву названих якостей особистості свідчить про їх розвиток з роками служби і про їх необхідність для професійної діяльності цього типу.

Оцінки за фактором I також різняться. Перш за все, в обох групах досліджених працівників ОВС зі збільшенням стажу служби спостерігається прояв більш жорстких рис характеру. Причому активніше цей процес проходить в групах захвату: від 7,22 стенів – у початківців до 5,03 стенів – у професіоналів. В контрольній групі, відповідно, – від 6,74 до 6,07 стенів. А це значить, що зі збільшенням робочого стажу і тривалості дії на працівників груп загарбання стресогенних і ризиконебезпечних чинників у них все в більшій мірі проявляються такі якості особистості, як самовпевненість, мужність, реалістичність, суворість, практичність, бездушність, байдужість.

Ймовірно, що ці якості більше відповідають здійсненню своїх операціональних дій в групі загарбання, ніж м'якість, поступливість, емпатійність.

Кінетика оцінок за фактором L така: в групі контролю від початківців до професіоналів - 6,04-6,35-6,88 стенів, а в експериментальній, відповідно, - 6,90-7,42-7,58 стенів. Інакше кажучи, з роками служби в ОВС у працівників все більше зростає підозрілість, а довірливість зменшується. Високі оцінки, що одержані у осіб з груп загарбання, переконують в наявності у них заздрості.

ті, ревності, догматичності, роздратованості, егоцентричності.

Результати отримані за фактором М змінюються у бік їх зменшення в обох групах досліджених осіб. Це можна пояснити «защемленістю» міліціонерів зі стажем служби. Іншими словами, це означає, що вони становляться більш практичними, орієнтуються на зовнішні реальні умови. У осіб з експериментальної групи і цей процес проходить активніше, ніж у контрольній. Так, від початківців до професіоналів, у перших наступна кінетика: 5,71-5,23-4,76 стенів, а у других – 5,27-5,03-5,00 стенів.

Дані отримані після аналізу оцінок за шкалою N можна охарактеризувати як тенденцію до зміни якостей особистості працівників ОВС у бік збільшення в групі контролю – 6,77-6,84-6,86 стенів і активніше в експериментальній – 7,02-7,30-7,44 стенів.

Фактор О дає можливість одержати оцінки впевненості у собі і тривожності. Результати в досліджених групах суттєво відрізняються. А саме, в групі контролю оцінки низькі і дещо збільшуються з роками служби: від 5,25 стенів до 5,42 стенів. На відміну від них, у міліціонерів з групи загарбання оцінки високі і змінюються наступним чином: від 7,13 стенів у початківців до 8,27 стенів – у професіоналів. Отже, стає зрозумілим, що екстремальні умови служби в спецпідрозділі досить сильно впливають на психіку працюючих осіб, в результаті чого у них значною мірою проявляються такі якості особистості, як репресивність, тривожність, подавленість.

Дані, одержані за фактором Q₁, змінюються в досліджених групах у прямо протилежних напрямках. В контрольній групі оцінки зменшуються: від 6,27 стенів – у початківців до 5,84 стенів – у професіоналів. А в експериментальній групі, навпаки, з роками служби спостерігається збільшення оцінок: від 6,20 стенів – у початківців до 6,55 стенів – у професіоналів. Тобто працівники відділів по роботі з персоналом з сумнівом відносяться до нових ідей і змін, їх більше задовольняють ті принципи, за якими вони живуть і працюють; вони настроєні консервативно.

На відміну від них, бійці з груп загарбання не приймають нічого на віру, прагнуть до змін, легко сприймають нові ідеї, погляди і незнайомі обставини.

Оцінки, одержані після аналізу даних за фактором Q₂, також свідчать про наявність протилежних змін в якостях особистості досліджених двох груп. Як виявилось, в групі контролю вони збільшуються, а в експериментальній – зменшуються. Так, в першій зміні наступні: 7,11-7,42-7,60 стенів, а в другій – 7,80-7,41-4,12 стенів. А це значить, що працівники підрозділу по роботі з персоналом з набуттям досвіду роботи все менше залежать від групи співробітників, орієнтуються на свої погляди і рішення, прагнуть діяти самостійно.

На відміну від них, набуття досвіду в групі загарбання переконує працівників у необхідності взаємодопомоги, взаємодовіри, в «почутті ліктя». Адже це є суттю специфіки служби в групі загарбання. При діях в ризиконебезпечних умовах, при прямих контактах з озброєними злочинцями, вкрай необхідно діяти разом, розуміючи, довіряючи і взаємодіючи один з одним. Ось чому у працівників груп загарбання з роками служби розвивається залежність від групи, вони віддають перевагу діяти разом, в групі.

Оцінки за фактором Q₃ також в контрольній групі зі стажем служби

зменшуються (від 8,04 до 7,06 стенов), а в експериментальній – навпаки, збільшуються (від 8,25 до 8,48 стенов). Набуття досвіду у осіб, які служать у підрозділах по роботі з персоналом, призводить до деякої розслабленості, недисциплінованості, до зниження самоконтролю.

В операціональних діях осіб із груп загарбання зниження вимогливості до себе, падіння самоконтролю і контролю над емоціями може коштувати дуже дорого: затягнеться або буде невиконаним завдання, порушиться план захвату злодіїв, підвищиться ризик одержання поранення та ін. Ось чому у працівників груп загарбання ступінь прояву названих якостей зростає.

Специфічні умови оперативно-службової діяльності у спецпідрозділі викликають підвищення оцінок і за фактором Q₄. Хоча вони зростають і в групі контролю (від 7,13 до 7,89 стенов), однак у експериментальній групі вони досягають великих значень (від 8,88 до 8,89 стенов). А це означає, що навіть у початківців із груп захвату високий рівень прояву напруженості, збудливості, неспокою. Хоча у них це можна пояснити непристосованістю до умов служби. Тому, що у початківців - 8,88 стенов, а у фахівців – 8,66 стенов. Тобто з набуттям досвіду і підвищенням адаптації до особливих, ризиконебезпечних умов, ступінь прояву зазначених змін спадає.

Але упродовж служби в спецпідрозділі перенесення великої кількості стресогенних факторів призводить до розвитку постійної напруженості, дратівливості, неспокою, гіперзбудливості. Ймовірно, негативні зміни, що виникають у психіці осіб з груп загарбання, з роками не зникають, а, навпаки, акумулюються, накопичуються і проявляються більше.

Стресогенні фактори оперативно-службової діяльності працівників груп загарбання діють на якості їх особистості і порівняно з дослідженими контрольної групи змінюють їх у негативному напрямку. Для порівняння цих змін, отриманих за методикою Р.Б. Кеттелла, ми застосували методику FPI. Дані про цю серію дослідження представлені у таблицях 3 та 4.

Таблиця 3

Показники прояву якостей особистості працівників підрозділів по роботі з персоналом (у балах)

Код шкали	Початківці	Фахівці	Професіонали	Рівень ймовірності		
				t (1-2)	t (1-3)	t (2-3)
F ₁	5,1±0,84	5,8±0,73	6,0±0,84	1,1	1,4	0,4
F ₂	5,0±0,68	5,4±0,66	5,7±0,43	0,7	1,1	0,5
F ₃	5,2±0,52	5,6±0,60	6,1±1,00	0,7	1,4	0,8
F ₄	5,9±0,41	6,3±0,51	7,0±0,31	0,7	1,6	1,1
F ₅	5,2±0,57	5,4±0,68	5,7±0,60	0,3	0,8	0,5
F ₆	6,9±2,44	7,4±2,49	7,3±2,11	0,8	0,7	0,4
F ₇	5,7±0,71	6,2±0,84	6,9±0,68	0,8	1,8	1,1
F ₈	6,1±0,70	6,0±2,44	5,3±2,07	0,2	1,3	1,1
F ₉	4,6±0,50	4,2±0,38	4,0±0,26	0,7	0,9	0,4
F ₁₀	5,2±0,36	5,6±0,51	5,8±0,43	0,7	0,9	0,4
F ₁₁	6,6±0,70	7,0±0,56	7,3±0,64	0,7	1,1	0,5
F ₁₂	5,8±0,43	5,6±0,52	5,4±0,47	0,4	0,7	0,4

Примітка: *p ≤ 0,05; **p ≤ 0,01.

Показники прояву якостей особистості працівників груп захвату
(у балах)

Код шкали	Початківці	Фахівці	Професіонали	Рівень ймовірності		
				t (1-2)	t (1-3)	t (2-3)
F ₁	7,3±1,02	7,9±9,86	8,8±1,11	0,9	2,1*	1,5
F ₂	5,6±0,67	6,6±0,70	8,4±0,82	1,5	2,8**	2,3*
F ₃	6,5±0,51	7,3±0,66	8,6±1,02	1,3	2,4*	1,8
F ₄	7,6±0,70	8,2±1,11	9,2±1,07	0,9	2,2*	1,6
F ₅	4,2±0,51	4,7±0,98	4,9±2,03	0,8	1,1	0,4
F ₆	6,5±0,53	6,8±0,41	6,6±2,13	0,5	0,3	0,4
F ₇	6,9±0,58	7,7±0,71	9,0±1,01	1,3	2,4*	1,8
F ₈	5,3±0,97	5,5±1,86	5,1±2,33	0,4	0,4	0,7
F ₉	3,5±0,23	3,2±0,30	2,6±0,41	0,5	1,3	0,9
F ₁₀	5,6±0,47	6,0±0,51	6,4±0,67	0,7	1,3	0,7
F ₁₁	6,8±0,66	7,9±0,81	8,9±0,70	1,8	2,4*	1,5
F ₁₂	4,1±0,37	3,3±0,31	2,8±0,35	1,3	1,8	0,8

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$.

Отримані дані свідчать про те, що довготривалий вплив стресогенних чинників оперативно-службової діяльності працівників груп загарбання має для них «високу психологічну ціну». Мається на увазі збільшення ступеня прояву негативних змін у їх психіці відповідно до росту службового стажу, що особливо яскраво проявляється, порівняно з працівниками підрозділу по роботі з персоналом.

Так, за першою шкалою F₁, яка дозволяє виявляти рівень прояву нейротизму, у бійців - початківців груп загарбання отримано 7,3 бали, у фахівців – 7,9 балів, а у професіоналів, тобто тих, хто прослужив у даному спецпідрозділі до 10 років, цей показник сягає до 8,8 балів. Це означає, що специфіка служби та довготривала дія її стресогенних чинників, а також ризиконебезпечні умови призводять до того, що з роками у цих працівників зростає емоційна нестабільність, тривожність і вегетативні розлади.

Результати одержані за другою шкалою, аналогічні. Мається на увазі, що від початківців до професіоналів показники збільшуються. Отже, оскільки ця шкала містить дані про спонтанну агресивність, це значить, що з ростом службового стажу ступінь прояву цієї якості також росте і максимальний він у професіоналів. Інакше кажучи, постійні нервово-психічні напруження під час виконання оперативно-службових завдань викликають у них реакції у вигляді зростання спонтанної агресивності. У професіоналів цей показник дорівнює 8,4 балів, а в підгрупі професіоналів з групи контролю - він на рівні 5,7 балів.

Показовою також є зміна прояву такої якості, як депресивність. Виявляється, що роки служби у спецпідрозділі і на цю якість діють негативно. Так, у початківців за шкалою F₃ виявлено 6,5 балів, у фахівців – 7,3 балів, а у професіоналів – 8,6 балів. Інакше кажучи, за 7-8 років служби у працівників груп загарбання показник депресивності збільшився на 2,1 бали (в контролі на 0,9 бала).

Дані четвертої шкали свідчать про зміну дратівливості. Ця якість з роками служби, на жаль, також проявляється з більшою інтенсивністю: у початківців діагностовано 7,6 балів, у фахівців – 8,2 бали, а у професіоналів – 9,2 бали (в контролі, відповідно, - 5,9-6,3-7,0 балів).

За результатами п'ятої шкали можна судити про зміну товариськості. Але в нашому дослідженні ці дані недостовірні, хоча тенденція збільшення ступеня прояву цієї якості виявляється і це, безумовно, позитивні зміни. Ймовірно, це відбувається тому, що оперативні завдання майже завжди виконуються в групі, де взаємодопомога і взаємовиручка мають життєво - важливе значення, а значить і товариськість відіграє не останню роль.

Результати отримані за шостою шкалою, дають змогу судити про ступінь прояву врівноваженості. Зміни за цією шкалою у різних підгрупах невеликі, а дані недостовірні: тобто ми можемо констатувати лише про тенденцію до певних змін. Найбільший рівень врівноваженості виявлений у фахівців, які вже досить добре адаптувались до своєї діяльності, але її вплив, ймовірно, не настільки сильний, щоб знизити ступінь врівноваженості, як це спостерігається у професіоналів.

За сьомою шкалою можна отримати дані про ступінь прояву реактивної агресивності. Як свідчать одержані результати, чим довший строк служби суб'єкта у спецпідрозділі ОВС, тим більшою мірою у нього проявляється реактивна агресивність. Так, у початківців вона на рівні 6,9 балів, у фахівців – 7,7 балів, а у професіоналів – 9,0 балів (у контролі, відповідно – 5,7-6,2-6,9 балів). Такий значний приріст цього показника означає, що специфіка служби у групі захвату є фактором професійної деформації працівників тому, що від початківців до професіоналів цей показник виростає на 2,1 бали, а в контролі – на 1,2 бала.

Сором'язливість оцінюють за даними восьмої шкали. У нашому дослідженні вони недостовірні, але ясно, що цей показник з роками служби у спецпідрозділі зменшується.

Результати, одержані за дев'ятою шкалою, дозволяють судити про зміну відкритості. Слід зазначити, що служба в групі загарбання значно зменшує цей показник: від початківців до професіоналів він зменшується на 0,9 бала (в контролі – на 0,6 бала).

Рівень інтровертованості особистості, що відображають результати десятої шкали, однозначно збільшується зі стажем служби в ОВС. В даному разі слід рахувати так, що працівник з більш високим рівнем інтровертованості у виконанні завдань групи загарбання буде більш успішним, ніж екстраверт. Інтровертований боєць значною мірою може покладатись на особистісні здібності і бути впевненим у своїх можливостях.

Одинадцята шкала містить дані про зміну емоційної лабільності. Установлено, що служба у спецпідрозділі значно збільшує емоційну лабільність: за 7-8 років служби на 2,1 бала (в контролі – на 0,7 бала).

Причому емоційна лабільність в особливій мірі демонструється бійцями груп загарбання тоді, коли вони вільні від виконання оперативно-службових завдань. Це добре спостерігається при бесідах та інтерв'юванні.

Оцінку ступеня прояву маскулінізму-фемінізму можна здійснити за да-

ними дванадцяті шкали. Як виявлено в нашому дослідженні, з роками служби результати суттєво знижуються. Тобто специфіка роботи у спецпідрозділі з постійною дією за цей період стресогенних чинників викликає збільшення рівня прояву якостей маскулінізму.

Таким чином, результати, одержані за допомогою використання методики FPI, дозволяють впевнитись у наявності зв'язку не тільки між специфікою службової діяльності і рисами особистості бійців груп загарбання, але й між строком служби або стажем і ступенем прояву якостей особистості.

Висновки. Проведене дослідження показало, що стресогенні фактори оперативно-службової діяльності працівників груп загарбання суттєво впливають на якості їх особистості і порівняно з дослідженими контрольною групи змінюють їх у негативному напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеев В. В. Психологические основы повышения эффективности деятельности работников органов внутренних дел в экстремальных ситуациях : [учебное пособие] / Авдеев В.В. – М Высшая юридическая заочная школа МВД СССР. 1988. – 41 с.
2. Альбуханова-Славская К. А. Проблема личности в психологии // Психологическая наука в России XX столетия : проблемы теории и истории. – М. : ИП РАН, 1997. – С. 270–373.
3. Асмолов А. Г. Психология личности: принципы общепсихологического анализа / Асмолов А. Г. – [2-е изд.]. – М. : Смысл, 2001. – 414 с.
4. Борисова Е. М. О роли профессиональной деятельности в развитии личности / Е. М. Борисова // Психология формирования и развития личности / под ред. Л. И. Анцыферовой. – М. : Наука, 1980. – С. 159–177.
5. Исхакова А. М. О самоопределении личности в современном обществе / А. М. Исхакова // Психология и жизнь : сб. науч. тр. – Вып.1. – М. : МО-СУ, РПО, 2000. – С.19–22.
6. Лютова С. Н. Социальная психология личности (теория и практика) : [курс лекций] / Лютова С. Н. – М. : МГИМО, 2002. – 175 с.
7. Первин Л. А. Психология личности = Personality : теория и исследования / Первин Л. А. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 606 с.
8. Психология личности : [сборник статей / сост. А. Б. Орлов]. – М. : ООО «Вопросы психологии», 2003. – 192 с.

Рецензенти: д. психол. н. Медведєв В.С., к. психол. н. Александров Ю.В.